

FINDRIK Mária-SZILÁRD Imre

VILÁGTENDENCIÁK A NEMZETKÖZI VERSENYKÉPESSÉG ALAPJÁN*

A gazdasági teljesítményét az utóbbi időben látványosan növelő három EU-tagország sem a klasszikus piacgazdasági modellt, sem pedig a korábban sikeresnek mutatózó jóléti modellt nem tekintette a maga számára követendő példának. Közös jellemzőik, hogy határozottan kicsik, nagyon nyitottak, viszonylag fejlett a pénzügyi rendszerük, és gazdaságaikban csekély az állami beavatkozás mértéke. A szerzők tanulmányukban a nemzetközi versenyképességet jellemző mutatók alapján a világgazdaságban megmutatózó tendenciákat térképezik fel. Ennek keretében kiemelten foglalkoznak Magyarország helyzetével, valamint a közép-kelet-európai régió és az Európai Unió országai közötti viszonytal.

A nemzetközi versenyképesség az országok gazdasági pozíciójának, teljesítőképességének kitüntetett fontosságú tényezője. A gazdasági teljesítmény alakulása, tendenciája pedig meghatározója az adott ország jelenlegi és jövőbeni társadalmi-gazdasági jólétének. Így érthető mind a szakemberek és az elemzők, mind pedig a politikusok és az állampolgárok érdeklődése a kérdés iránt. Különös hangsúlyt kap a nemzetközi versenyképesség analízise ma, amikor a világgazdaságban egyidejűleg van jelen a globalizáció és az eddigi „világgazdasági rend” felbomlása, illetve a korábbi fejlődési modellek átalakulása. A kérdés jelentőségét mutatja, hogy a világ politikusainak, szakembereinek legrangosabb színtere, a Világgazdasági Fórum is immár évek óta foglalkozik ezzel a problémával rendszeres évi davosi találkozóján.

* Jelen publikáció az IKIM számára készített tanulmány rövidített változata. Tanulmányunk elkészítésekor még az 1997-ben publikált adatok álltak rendelkezésünkre. Az azóta megjelent adatok többsége megerősíteni látszik fontosabb megállapításainkat. Ugyanakkor egyes kérdéseinkre adott válaszainkat – lásd: távol-keleti pénzügyi válság – újra kell gondolnunk. Hasonlóképpen elemeznünk kell az az örvendetes tény is, miszerint Magyarország versenyképessége az elmúlt években nyolc helyet javult. (A szerzők)

A nemzetközi versenyképesség fogalma

A fogalomnak a szakirodalomban több meghatározása is létezik. Az egyik leegyszerűsítő, a versenyképességet mennyiségi tényezőkre redukáló meghatározás szerint a versenyképesség nem más, mint az adott ország teljesítménye, amit legkövetkezetesebben az egy főre jutó GDP fejez ki. Ennél sokkal komplexebb az a megközelítés, amely a nemzetközi versenyképességet a nemzet azon képességeként definiálja, hogy olyan társadalmi-gazdasági környezetet teremtsen, amelyben a gazdasági szereplők a leginkább képesek tartósan hozzáadottérték előállítására. Ez is mutatja, hogy a nemzetközi versenyképesség nem egy pillanatnyi állapot, amelyet az adott évben létrehozott egy főre jutó GDP-vel kielégítően lehetne definiálni. A gazdasági szereplők hozzáadottérték termelése sok – részben gazdasági, részben politikai-kulturális-oktatási – tényező függvénye, amelyek együttesen alkotják azt a környezetet (szerkezet, szervezetek, intézmények, jogi feltételek stb.), amely teljesítményüket a nemzetközi piacokon méri.

A nemzetközi versenyképesség szintjei

A fenti meghatározás alapján a nemzetközi versenyképesség két szinten, a nemzetgazdaságok és a vállalatok

szintjén értelmezhető. Az első esetben azt elemezzük, hogy a nemzetgazdaság milyen környezetet alakít ki az értékteremtéshez, a másodikban pedig magát a vállalati értékteremtést. A két szint szorosan összefügg, egymást kiegészíti. Természetesen a vállalkozások állnak a középpontban, hiszen ők alkotják a hozzáadottértéket. Évtizedekkel ezelőtt ennek elemzésekor még azt vizsgáltuk, hogy rendelkezésre áll-e a megfelelő tőke, technológia, munkaerő, nyersanyagok-alapanyagok. A vállalatok értékteremtésének feltételeit vizsgálva ma már legalább ekkora hangsúlyt kell fektetni a vállalati stratégia, termékfejlesztés, szervezetfejlesztés stb. elemzésére.

A környezeti feltételek fontosságát bizonyítandó elég arra utalnunk, hogy bizonyos nemzetgazdasági szintű döntések (például az államosítás versus privatizáció, az árfolyampolitika, az adópolitika, az állami kiadások nagysága és szerkezete) alapvetően befolyásolják a vállalatok értékteremtését. Tanulmányunk elsősorban a versenyképességnek a nemzeti szintjét elemzi, de bizonyos kérdésekben érintjük a vállalati szintű versenyképességet is.

A versenyképességre ható tényezők

A fenti megközelítésből érzékelhető, hogy elemzési módszerünk multidimenziólis, azaz sok tényező együttes hatását, annak eredőjét vizsgáljuk. Véleményünk szerint tehát a nemzetközi versenyképesség összetett, strukturált kategória. Összetettségéből, strukturáltságából következően a versenyképesség nem növelhető általában, csak konkrétan: tudnunk kell, hogy adott időpontban, adott szinten mely alkotó tényezőre kívánunk hatni, illetve, hogy az alkalmazott eszközök egyidejűleg a többi tényezőt hogyan befolyásolják (pl. az árfolyam-leértékelés növeli az áruexportot,* de egyidejűleg növeli a tőkeimportot is, a nemzetközi fizetési mérleg egyenlege pedig a két részmérleg egymáshoz való viszonyától függ).

A nemzetközi versenyképesség mérése

A szakirodalom a nemzetközi versenyképesség mérésére három fő módszert különböztet meg, melyek közül azonban önmagában egyik sem tökéletes:

1. versenyképességi index (VI)
2. a gazdaságnövekedés indexe (GI)
3. a piacnövekedés indexe (MGI)

* Nem szükségszerűen, hanem csak bizonyos további feltételek teljesülése esetén. (Szerk.)

A versenyképességi index olyan komplex mutató, amely meghatározásában nyolc fő tényező vesz részt:

- az ország gazdasági nyitottsága
- az állami szerepvállalás és szabályozás mikéntje
- az ország pénzügyi szektorának fejlettsége
- a munkaerőpiac jellemzői
- az infrastruktúra minősége
- a technológia minősége
- a menedzsment minősége
- a szervezeti rendszer, a jogi és politikai intézmények minősége.

Gyakorlatilag az általunk ismert valamennyi jelentős nemzetközi szakirodalom nyolc tényezőt használ; nagyrésztük azonos vagy hasonló, némelyikük eltérő. A Világgazdasági Fórum például a fenti felosztást használja, de például az Institute of Management Development szakemberei a legutolsó kategóriát tágabban, az egész hazai gazdaság állapotából kiindulva értelmezik.

Tekintettel arra, hogy a tényezők egy része a szubjektív megítélés folytán nem számszerűsíthető kellő egzakt-sággal, ezért – annak érdekében, hogy Magyarország helye minél pontosabban megítélhető legyen és a versenyképességi tényezők szerepét minél körültekintőbben bemutathassuk – a továbbiakban mind a két intézmény adatait elemezzük. Ezen értéktételek mindazonáltal – éppen a tényezők némiképp eltérő jellege és egymásra gyakorolt kereszt hatásai következtében – elsősorban tendenciájukban értékelhetők. A korlátozott felhasználhatóság ellenére azonban mindenképpen szükséges a bemutatásuk, mivel a nemzetközi döntéshozatal szintjein ezek az információk képezik a döntések alapját.

A VI-t alkotó nyolc fő tényező is aggregált mutatószám, amely még tovább bontható. A következőkben a VI-t alkotó legfontosabb részindexek néhány fontosabb tényezőjét kíséreljük meg felsorolni:

1. A gazdaság internacionalizálódása, nyitottsága:
 - ◆ az export-import alakulása
 - ◆ a nemzetközi fizetési mérleg egyenlege
 - ◆ a külkereskedelmi mérleg alakulása, egyenlegének dinamikája
 - ◆ a valutaárfolyam alakulása, stabilitása
 - ◆ a külföldi tőkebefektetések nagysága, megoszlása, a profitrepatriálás és a tőkebeáramlás egymáshoz való viszonya
 - ◆ a GDP külgazdasági tevékenységen keresztüli realizálódásának százalékos mértéke
2. Állami szerepvállalás és szabályozás:
 - ◆ az állami szerepvállalás terjedelme
 - ◆ az állami tulajdon mértéke
 - ◆ az állami költségvetés egyenlege

- ‡ a központosított jövedelmek aránya a GDP %-ában
 - ‡ a kiadások nagysága és szerkezete
 - ‡ állami gazdaságpolitikák, fiskális politika
 - ‡ az adópolitika
 - ‡ a szabályozás köre és jellege
3. *A pénzügyi szektor fejlettsége:*
- ‡ a rendelkezésre álló tőke mennyisége, a felhalmozás mértéke
 - ‡ a beáramló külföldi működőtőke nagysága
 - ‡ a kamatláb
 - ‡ a tőzsde mérete, szerkezete, tőzsdeindex
 - ‡ a bankrendszer fejlettsége
4. *A munkaerőpiac jellemzői:*
- ‡ lakosság
 - ‡ a munkaerő szerkezete, szakképzettek aránya, megoszlása
 - ‡ iskolázottság, az oktatási rendszer jellemzői
 - ‡ a munkaerő ára, járulékok, adók (azaz a munkaerőpiac rugalmassága)
 - ‡ a munkaidő hossza
 - ‡ a szakszervezetek szerepe
5. *Az infrastruktúra minősége:*
- ‡ a szolgáltatások aránya, szerkezete
 - ‡ a szolgáltatások korszerűsége
 - ‡ út-, vasút-, víz-, energiaellátottság
 - ‡ távközlés, computerizáció
 - ‡ környezetvédelem
6. *A technológia minősége:*
- ‡ a K+F aránya, K+F finanszírozás
 - ‡ a technológia szerkezete
 - ‡ az alap- és alkalmazott kutatások aránya
 - ‡ az intellektuális hatalom
7. *A menedzsment minősége:*
- ‡ a termelékenység alakulása
 - ‡ a vállalati teljesítmény alakulása
 - ‡ TQM
 - ‡ szervezetfejlesztés
 - ‡ stratégiaalkotás
 - ‡ a menedzsment és a tulajdonosok kapcsolata
 - ‡ a menedzsment motiváltsága
8. *Az ország stabilitása, a jogi és politikai intézményrendszer fejlettsége:*
- ‡ demokratikus intézményrendszer
 - ‡ nemzetközi szerződések
 - ‡ a törvényalkotás stabilitása

A versenyképességi index nyolc részindexéből négy statisztikai, „kemény“ tényező, négy pedig alapvetően nem mérhető, szubjektív elemeket is magában hordozó. Az úgynevezett kemény tényezők (nyitottság, állami szerep-

vállalás, a pénzügyi szektor, illetve a munkaerőpiac rugalmassága) 75%-ban méréseken, statisztikai számításokon alapulnak, 25%-ban pedig felméréseken, szubjektív értelmezéseken. A „félpuha“ infrastruktúra, illetve technológia minősége tényezők 75%-ban felmérésen, 25%-ban pedig statisztikai számbavételen nyugszanak. Az úgynevezett „puha tényezők“, nevezetesen a menedzsment minősége, illetve a jogi és politikai intézményrendszer milyensége és stabilitása teljes mértékben felméréseken nyugvó adatok. A versenyképességi index aggregálásakor a kemény tényezőket általában háromszoros, a félpuhákat kétszeres, a puhákat egyszeres súllyal veszik számba a szubjektív elemek befolyásának csökkentése érdekében.

Mire ad választ a versenyképességi index? Arra, hogy a fenti bonyolult, strukturális, sokszor nehezen számszerűsíthető tényezők együttes hatására az egyes országok pozíciója, rangsora egymáshoz képest milyen. Tehát elsősorban azt veszi számba, hogy az eddigi „inputok“ alapján ma hol áll a nemzetek rangsorában az adott gazdaság.

A versenyképességi index táblázatból (1. táblázat) jól látható, hogy az első hat helyezettből öt (1. Szingapúr, 2. Hongkong, 3. Új-Zéland, 4. Svájc, 5. Luxemburg) kisméretű, nyitott gazdaság, ahol kicsi az állami szerepvállalás, és viszonylag alacsonyak az adókulcsok.

A versenyképességi index komplex mutatóját sokan vitatják két ok miatt: nem hangsúlyozza kiemelten az egy főre jutó GDP-t, illetve pillanatnyi állapotot tükröz, s kevésbé összpontosít a gazdasági potenciál középtávú alakulására.

☉ A fenti problémák áthidalására vezették be a *Gazdasági növekedés indexét* (GI), amely a strukturális jellemzőket az egy főre jutó jövedelemszinttel korrigálva igyekszik választ adni az egyes országok versenyképességi pozíciójára. E mutató szerint a gyorsabban növekvő gazdaságok pozíciója javul. Márpedig tény, hogy a szegényebb országok általában gyorsabban növekednek, mint a fejlettek. Ezzel magyarázható az előbbtől némileg eltérő sorrend (Szingapúr, Új-Zéland, Thaiföld, Hongkong, USA) nemcsak az élen, de pl.: a fejlődők, így Magyarország esetében is (2. táblázat).

☉ A harmadik, a nemzetközi versenyképesség alakulásának elemzésére egyre gyakrabban használt index a gazdasági növekedés (már önmagában kombinált) indexét a gazdaság méretével korrigálja. Az így kapott *Piacnövekedési index* (MGI: market growth index) azt vizsgálja, hogy egy-egy országnak mekkora a világgazdaság egészéhez való hozzájárulása, a piaci kereslet

1. táblázat

Versenyképességi index

1. Szingapúr	2,19	26. Írország	0,13
2. Hongkong	1,89	27. Izland	-0,16
3. Új-Zéland	1,57	28. Jordánia	-0,20
4. Egyesült Államok	1,34	29. Egyiptom	-0,31
5. Luxemburg	1,29	30. Indonézia	-0,36
6. Svájc	1,27	31. Fülöp-szigetek	-0,51
7. Norvégia	1,03	32. Spanyolország	-0,57
8. Kanada	1,01	33. Mexikó	-0,57
9. Tajvan	0,96	34. Portugália	-0,58
10. Malajzia	0,91	35. Csehország	-0,64
11. Dánia	0,75	36. Kína	-0,68
12. Ausztrália	0,68	37. Argentína	-0,70
13. Japán	0,65	38. Peru	-0,74
14. Thaiföld	0,63	39. Görögország	-0,78
15. Egyesült Királyság	0,63	40. Kolumbia	-0,82
16. Finnország	0,61	41. Olaszország	-0,91
17. Hollandia	0,50	42. Törökország	-0,97
18. Chile	0,45	43. Dél-Afrika	-1,02
19. Ausztria	0,40	44. Lengyelország	-1,15
20. Koreai Köztársaság	0,35	45. India	-1,46
21. Svédország	0,27	46. Magyarország	-1,48
22. Németország	0,27	47. Venezuela	-1,69
23. Franciaország	0,24	48. Brazília	-1,73
24. Izrael	0,20	49. Oroszország	-2,36
25. Belgium	0,16		

Forrás: The Global Competitiveness Report, 1996 – World Economic Forum

fejlődéséből kiindulva. Ebből a szempontból az ország mérete fontos tényező a nemzetközi versenyképesség alakításában (pl. az USA itt megelőzi Szingapúrt, noha utóbbiban gyorsabb a GDP növekedése.)

A versenyképesség komparatív elemzése

A jelentősebb elemzések általában az első ötven országot elemzik: az OECD országokat, illetve a fejlődők közül az iparilag fejletteket és a „reform fejlődőket“. *Ez az ötven ország adja ma a világ outputjának 94%-át, a világ exportjának 93%-át, illetve kapja a külföldi tőkeberuházások 95%-át.* E számok egyértelművé teszik az elemzésbe bevont országok kiválasztását.

Magyarország helyzetének minél tényyszerűbb megismerése és megítélése, valamint annak érdekében, hogy ne statikus állapot alapján ítélkezzünk, hanem a versenyképesség alakulását folyamatában mutassuk be, a vizsgált országokat, illetve azok egy részét több szempont szerint csoportosítva elemezzük versenyképességük alakulását.

2. táblázat

Gazdasági növekedési rangsor

1. Szingapúr	26. Írország
2. Új-Zéland	27. Japán
3. Thaiföld	28. Hollandia
4. Hongkong	29. Argentína
5. Malajzia	30. Izrael
6. Kína	31. Ausztria
7. Fülöp-szigetek	32. Kolumbia
8. Indonézia	33. Mexikó
9. Tajvan	34. Törökország
10. Egyiptom	35. Csehország
11. India	36. Svédország
12. Jordánia	37. Lengyelország
13. Chile	38. Franciaország
14. Egyesült Államok	39. Belgium
15. Peru	40. Németország
16. Koreai Köztársaság	41. Görögország
17. Svájc	42. Portugália
18. Norvégia	43. Izland
19. Kanada	44. Spanyolország
20. Luxemburg	45. Magyarország
21. Finnország	46. Brazília
22. Ausztrália	47. Olaszország
23. Dánia	48. Venezuela
24. Egyesült Királyság	49. Oroszország
25. Dél-Afrika	

The Global Competitiveness Report, 1996 – World Economic Forum

Világrendezések

Elsőként öt csoportba osztottuk az országokat bizonyos – a versenyképességi index-rangsor adta – közös ismérveik alapján.

Az öt csoport a következő:

- élenjárók (Hongkong, Szingapúr, Luxemburg, Svájc)
- angolszász országcsoport (Nagy-Britannia, Kanada, USA)
- az Európai Unió tagállamai (kivéve Nagy-Britanniát és Luxemburgot)
- ázsiai fejlett gépgyártók (Koreai Köztársaság, Japán, Malajzia)
- reform fejlődők (Chile, Kína, Indonézia, Magyarország, Lengyelország, Csehország stb.)

A 3. táblázatban összefoglaljuk a fő országcsoportok versenyképességi mutatóit és az abból aggregált versenyképességi indexet:

A táblázatból látható, hogy a versenyképességi index alapján messze az úgynevezett „entrepot-(fejlett)“ országok állnak az élen (1,7%), őket az angolszász országok (1,1%), majd az ázsiai fejlett gépgyártók (0,7%), az Európai Unió tagállamai (0,0%), s végül a legkevésbé

versenyképesek (-0,9%), a reform fejlődők követik. Említésre méltó, hogy a rangsort a határozottan kicsi, nagyon nyitott, viszonylag fejlett pénzügyi rendszerrel bíró, olyan gazdaságok vezetik, ahol az állami beavatkozás csekély mértékű. A korábbiakhoz képest vesztek versenyképességi pozíciójukból a jóléti államok, elsősorban a nagy állami beavatkozás, a túlzott adózás (itt az állami szektor deficitje a GDP öt %-a fölött van, miközben az átlag 1,5%) és a rugalmatlan munkaerőpiac miatt. A nagy költségvetési deficit nem önmagában probléma, hanem mert kicsik a közmegtakarítások. (Az állami megtakarítások egyenlők az állami deficit és az állami beruházásokra fordított kiadások összegével. Ott, ahol az államkassza deficitese, de közben a deficit mértékénél többet költenek állami beruházásokra, ott nettó állami megtakarítások keletkeznek.) Márpedig az Európai Unió országaiiban a nagyobb arányú jóléti kiadások miatt alacsonyok az állami megtakarítások, míg a kiterjedt nyugdíjrendszer a háztartások kiadását csökkenti.

A 4. táblázatban összefoglaljuk az állami kiadások és megtakarítások adatait a vizsgált öt országcsoportban.

A viszonylag magas megtakarítások jótékonyan hatnak a beruházásokra és a pénzügyi szektor fejlődésére. E két tényezőnek fontos szerepe van a gazdasági növekedés dinamikájának alakulásában.

Nem véletlen, hogy az ázsiai fejlett gépgyártók és az úgynevezett élenjárók a GI (gazdaságnövekedési index) tekintetében megelőzik nemcsak az Európai Uniót, de az igen fejlett angolszász országcsoportot is. A több szempontból meghatározó világhatalom, az USA nincs az első

tíz között! A GI alapján összeállított sorrend: Szingapúr, Új-Zéland, Thaiföld, Hongkong, Malajzia, Kína, Fülöp-szigetek, Indonézia, Tajvan, Egyiptom.

Kelet-Ázsia versenyképességi sikere a kilencvenes évek első felében (a versenyképességi index alapján végzett elemzések szerint az első tíz helyezett közül négyen tartoznak ide) az eddig említettek mellett a következőkkel magyarázható: nyitottság, gyors exportexpánzió (az áru- és szolgáltatásexport növekedési üteme 1990-1995 között a régió néhány országában a következőképpen alakult: Kína 17%, Thaiföld 16%, Koreai Köztársaság 15%, Malajzia 15%, Hongkong 14%, India 13%, Fülöp-szigetek 12%, Indonézia 12%), alacsony bérszínvonal, rugalmas munkaerőpiac és masszív működőtőke beáramlás. Ma a Kínába, Szingapúrba és Malajziába áramló külföldi tőke/GDP a legnagyobb a világon.

A régió gyengesége az infrastruktúra és technológia viszonylagos fejletlensége, illetve a jogi és politikai intézményrendszer viszonylagos instabilitása. Az infrastruktúra csak Hongkongban, Szingapúrban és Japánban fejlett, míg például Tajvan, Thaiföld és Indonézia e mutató tekintetében még az első harmincban sincs benne. A K+F-re fordított kiadások Japán és Kína kivételével azt sugallják, hogy e régió még mindig nincs a technológiai fejlesztések élbolyában, még mindig az olcsó munkaerőre, technológia importra, magas védővámokra alapozza kitüntetett növekedését.

A fentiekből talán nem túlzás olyan következtetésekre jutni, hogy Dél-Kelet-Ázsia látványos fejlődése

3. táblázat

Versenyképességi mutatók és indexek

Ország-csoport	Növekedés 1992-1995	Versenyképességi index	Nyitottság	Kormány	Pénzügy	Infrastruktúra	Technológia	Menedzsment	Munka	Civil szervezetek
Élenjárók	4,2	1,7	0,6	0,9	1,0	0,9	0,6	0,8	0,7	1,0
Angolszászok	2,4	1,1	0,5	0,3	0,5	0,7	0,5	0,7	0,5	0,8
EU	1,5	0,0	0,2	-0,4	0,0	0,4	0,2	0,1	-0,3	0,2
Ázsiai gépgyártók	5,2	0,7	0,0	0,6	0,6	-0,0	0,4	0,4	0,4	0,1
Reform fejlődők	2,1	-0,9	-0,5	-0,1	-0,5	-0,7	-0,6	-0,6	-0,3	-0,7

bizonyos fokig az amerikai, illetve a nyugat-európai tőkétől függ, másrészt olyan társadalmi-szociológiai

4. táblázat

Kiadások és megtakarítások

	Állami kiadások (% GDP, 1995)	Állami megtakarítások (%GDP, 1995)
Éljenjárók	29	9
Európai Unió	54	-2
Angolszász országok	39	0
Ázsiai fejlett gépgyártók	27	9
Reform fejlődők	31	2

Forrás: The Global Competitiveness Report 1996
World Economic Forum-Geneva 1996

tényezőkön alapul, amelyek hosszú távon valószínűleg nem lesznek kompatibilisek az internacionalizálódás hatására kialakuló technikai-technológiai követelményekkel. E modell is várhatóan válaszut elé kerül a közeljövőben, amire a nemrégiben kialakult tőzsdekrach is utal.

A gazdasági növekedés indexe alapján az USA már csak a harmadik helyen áll, miközben az Európai Unió az utolsó helyet foglalja el. Ugyanakkor piacméretük alapján például az USA az első, Németország a harmadik, Nagy-Britannia az ötödik, Franciaország a hatodik, Kanada a hetedik helyen állnak. A piacméret nagysága, illetve a versenyképességi tényezők közül elsősorban az infrastruktúra, a technológia, a menedzsment minősége, a pénzügyi szektor fejlettsége magyarázzák azt, hogy a nemzetközi versenyképesség szempontjából végül is az USA, Kanada az első tíz között található, míg az Európai Unió néhány országa (Dánia, Hollandia, Nagy-Britannia, Finnország, Ausztria) szorosan követik az első tízet.

Figyelemreméltó, hogy az EU olyan országainak teljesítménye növekedett meg látványosan – nevezetesen: Finnország, Hollandia, Dánia – , amelyek sem a klasszikus szabad piacgazdasági, sem pedig a korábbi sikeresnek tekintett jóléti piacgazdasági modellt nem követik. Az ázsiai modell kérdőjelei, illetve a két klasszikus modelltől eltérő európai uniós kis országok pozíciójának javulása elgondolkodtató kell, hogy legyen a reform fejlődők számára is, ahová ma Magyarország is tartozik. Az e kategóriába tartozók között kell megem-

lítenünk a hatalmas belső piaccal rendelkező Brazíliát, Oroszországot és Dél-Afrikát csakúgy, mint a drasztikus átalakuláson átmenő Csehországot, Lengyelországot és – mint említettük – Magyarországot is. Oroszország az országok nemzetközi versenyképességi és gazdasági növekedési rangsorában egyaránt az utolsó helyen állt 1996-ig.

A kelet-közép-európai régióba tartozók viszonylag kis piaccal, kis növekedési rátával és versenyképességi indexszel rendelkeznek. Az első tényező adottság, úgy-hogy pozíciójuk javításakor az utóbbi két tényezőre kell a hangsúlyt helyezniük.

Összességében elmondhatjuk, hogy miközben növekedett lemaradásuk az élbolytól, az őket követőkhez viszonyított előnyük nőtt, és a versenyképességet befolyásoló számos részterületen érték el eredményeket. Erősségeik között említhetjük nyitottságukat, szerény, de már exportvezérelte növekedésüket, viszonylag fejlett infrastruktúrájukat, ma még fejlett, de már romló színvonalú oktatási rendszerüket, a relatíve olcsó, de jól képzett munkaerőt. Gyengeségeik – a már említett piacnagyság mellett – a tőkehiány, a rugalmatlan munkaerőpiac, a fejletlen pénzügyi szektor, az elmaradott technika és technológia, a kisméretű megtakarítások, a még mindig túlzó állami szerepvállalás.

Magyarország fontosabb versenytársai

Magyarország versenyképességének reális értékelése érdekében egy, az előzőekben tárgyaltnál szűkebb csoportosítást alkalmazva kíséreljük meg most hazánk versenyképessége alakulásának összehasonlító elemzését elvégezni, különös tekintettel arra, hogy hazánk és versenytársaink helyzetének alakulása hogyan befolyásolhatja az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat.

A The World Competitiveness Yearbook által rangsorolt 46 országból azokat vontuk be elemzésünkbe, amelyek

- népességüket, gazdasági potenciáljukat tekintve nem különböznek tőlünk lényegesen,
- nem volt különleges versenyelőnyük (nyersanyag, energiahordozó),
- a jelent, illetve a jövőt illetően legjelentősebb versenytársaink.

Ezen csoportosítás alapvető ismérve az volt, hogy az egyes országok hol helyezkednek el a világgazdasági térben, annak centrumában vagy perifériáján találhatók, illetve a centrumhoz kapcsolódásuk mikorra datálódik.

Ily módon négy országcsoporthat három-három országot vontuk vizsgálódásunk körébe. A négy országcsoporthat a következők:

- I. Ausztria (20), Finnország (4), Svédország (16)
 - II. Görögország (37), Portugália (32), Spanyolország (25)
 - III. Argentína (28), Malajzia (17), Tajvan (23)
 - IV. Magyarország (36), Csehország (35), Lengyelország (43)
- (Zárójelben az egyes országok 1997. évi versenyképességi helyezése.)

A csoportok sorszáma egyúttal a világgazdaság centrumától való távolságot, illetve az ahhoz való felzárkózás sorrendjét is kifejezi.

□ Az I. csoportba sorolás alapvető szempontja szorosan kapcsolódik az EU-hoz, amennyiben bekerülésüket egyrészt indokolta, hogy fontos számunkra annak ismerete, hogyan alakult ezen országok versenyképessége azóta és azáltal, hogy az uniós bővítés utolsó körében bekerültek az EU-ba, másrészt eredményeik ismeretéből némiképp következtetni lehet várható magatartásukra csatlakozásunkkal kapcsolatban.

□ A II. országcsoporthat bevonásánál ez utóbbi szempont még nagyobb jelentőséggel bírt, hiszen az Unióhoz való csatlakozásunk az ő érdekeiket sérti leginkább. Emellett a kiválasztás másik szempontja társadalmi-történeti jellegű, amennyiben ezen dél-európai országok egyrészt ugyancsak a késve felzárkózók sorába tartoznak, másrészt demokratikus berendezkedésük – ugyanúgy mint Kelet-Közép-Európában – korábbi totalitáriánus rendszert váltott fel. Tekintettel arra, hogy elemzésünkben a „puhább“ tényezőknek is jelentős szerepük van, az előbbi tény jelentőségét nem csökkenti, hogy a gazdaság fejlődése – ellentétben térségünkkel – szerves módon alakult ezen országcsoporthat tagjainál.

□ A III. országcsoporthat kialakításánál a következetesség egy kicsit megbicsaklott, amennyiben egyrészt Európán kívüli országok tartoznak ide is, másrészt gazdaságilag sem egyértelműen homogén csoportról van szó. A két ázsiai ország a „kis tigrisek“ klubjába tartozik, s ennyiben a sajátos történelmi, kulturális hagyományok különlegessé teszik helyzetüket, ugyanakkor Argentína a nyugati kultúrkör tagjaként elsősorban az amerikai mintát követve ér el közel hasonló teljesítményt, mint a dél-kelet-ázsiaiak.

□ A IV. csoportba a CEFTA azon országait soroltuk, amelyek nagy valószínűséggel az EU-bővítés első körének kedvezményezettjei lesznek. Ugyanakkor Lengyelország és Csehország legjelentősebb versenytársunk a térségben.

Összesített versenyképességi teljesítményük alapján az adott országok adott csoportbeli besorolása markánsan nyilvánul meg és szinte teljesen egyértelmű homogenitást mutat. A teljesítményeket egyelőre statikusan vizsgálva, vagyis az 1997. évi pozíciókat elfogadva azt látjuk, hogy az egyes országok helyzetét csoportbeli besorolásuk, vagyis a világgazdasági térben elfoglalt többé-kevésbé hasonló helyük (egy-egy „közbeékelődéstől“ eltekintve) majdnem egyértelműen meghatározza. (5. táblázat)

A nem teljes egyértelműséget és azt, hogy nem egy, a múlt által meghatározott és megváltoztathatalan folyamatról van szó az mutatja, hogy a nemrég még „fejlődökként“ besorolt III. csoportbeli országok általában megelőzik a dél-európai csoport tagjait. A „beékelődöket“ Malajzia, Spanyolország, illetve Görögország jelentik, amennyiben a két előbbi, csoportbeli átlagánál előbbre, illetve az utóbbi hátrább van.

A rangsor első felében találjuk az EU legújabb tagjait. Ezt a csoportot követik a korábbi „fejlődők“, majd Dél-Európa országai, s végül a volt szocialista országcsoporthat zárja a sort.

Az 1997. évi versenyképességi teljesítmény rangsora alapján megállapítható, hogy az egyes országok versenyképességét nagymértékben meghatározza a világgazdasági térben elfoglalt helyük, az, hogy a centrumhoz való felzárkózásuk mikor indult. Minél korábban tudott valamely ország közeledni a világgazdaság centrumához és bekerülni abba, annál jelentősebb versenyelőnyre és versenyképesség-javulásra tett szert. Egyértelmű ez a megállapítás, a nyugati kultúrkörre (Európa és Amerika) vonatkozóan. Alátámasztja pedig az, hogy 1997-ben, illetve az elmúlt öt év során az adott országcsoporthat (egy újabb, a nagy gazdasági potenciállal bíró országokat – USA, Franciaország, Németország, Nagy-Britannia – magában foglaló K, kiemelt csoporttal bővítve a vizsgálat körét) helyezése és átlagsorszáma a következőképpen alakult:

	1997.	1992-1997. átlag	1993.
K csoport	9	10	9
I. csoport	13	14	15
II. csoport	31	33	34
IV. csoport	38	40	42
III. csoport	23	23	26

A legjelentősebb versenyképességgel a régóta a világgazdaság centrumában lévő, azt valaha kizárólagosan képviselő országok rendelkeznek, őket követik a század közepét megelőzően és követően felzárkózók, s végül a máig periférikus helyzetben lévő, egykori szocialista országok.

5. táblázat

Összesített világ-versenyképességi sorrend

1. Egyesült Államok	24. Chile
2. Szingapúr	25. Spanyolország
3. Hongkong	26. Izrael
4. Finnország	27. Kína
5. Norvégia	28. Argentína
6. Hollandia	29. Thaiföld
7. Svájc	30. Korea
8. Dánia	31. Fülöp-szigetek
9. Japán	32. Portugália
10. Kanada	33. Brazília
11. Egyesült Királyság	34. Olaszország
12. Luxemburg	35. Csehország
13. Új-Zéland	36. Magyarország
14. Németország	37. Görögország
15. Írország	38. Törökország
16. Svédország	39. Indonézia
17. Malajzia	40. Mexikó
18. Ausztrália	41. India
19. Franciaország	42. Kolumbia
20. Ausztria	43. Lengyelország
21. Izland	44. Dél-Afrika
22. Belgium	45. Venezuela
23. Tajvan	46. Oroszország

Forrás: World Competitiveness Yearbook, 1997 – IMD Lausanne

Az ötéves időtáv gazdaságtörténetileg nem hosszú időszak – és bár egyes országok esetén még ez is nyújthat lehetőséget jelentős pozíciójavításra – *rendszeres, áttörés jellegű változás* – mint azt a két idősor mutatja – *nem lehetséges. Az egyes országcsoportok helyzete minimálisan módosulhat, de lényeges módosulás a történelmi meghatározottság következtében összességében csak hosszú távon lehetséges.* Mutatja ezt az is, hogy az elmúlt évek kelet-európai történelmi és gazdaságtörténeti szempontból forradalminak minősíthető változásai ellenére is országcsoportunk – a „legjelentősebb” fejlődést mutatva – mindössze egy hellyel tudta csökkenteni hátrányát a dél-európai országokkal szemben. A fentínél hosszabb idősorok hiányában csak valószínűsíthető, hogy a hatvanas, hetvenes évek dél-kelet-ázsiai „nagy ugrásához” hasonlítható világgazdasági térátrendeződség lehetőségei minimálisak.

Az egyes országok helyzetének alakulását elemezve azt láthatjuk, hogy a legjelentősebb pozitív elmozdulást Finnország érte el a vizsgálódásunkba bevont országok közül, az 1995. évi 25. helyről a 4.-re kerülve. Negatív irányban Tajvan elmozdulása volt a legnagyobb, az öt év alatt tizenkét helyet visszacsúszva 1997-ben a 23. helyet foglalta el az összesített rangsorban. A tizenkét ország

közül hét helyzete változott pozitív irányban átlag hat hellyel, míg a negatív irányba mozdultak, a rangsorban lecsúszók átlag hét hellyel estek vissza 1993 és 1997 között.

Magyarország a vizsgált öt évben, főleg utolsó két év teljesítményével három hellyel lépett előbb a nemzetek rangsorában, jelenleg a 36. helyet foglalva el, közvetlenül követve Cseh-, és megelőzve Görögországot. Országcsoportunkból Lengyelország áll leghátrább 43. helyezéssel, két helyet javítva 1993-hoz képest. Magyarország helyezése az évek sorrendjében a következő volt:

1993.	39.
1994.	41.
1995.	41.
1996.	39.
1997.	36.

Az egyes befolyásoló tényezők szerepe országoként

Vizsgálódásunkat a két legnagyobb változást mutató ország, Finnország és Tajvan példáján kezdjük, majd a kevésbé látványos elmozdulást mutató országok számunkra esetleg releváns tapasztalatainak értékelése után mindezeket megvizsgáljuk Magyarországra vonatkozóan is.

Finnország példája annál is inkább példamutató lehet számunkra, mert a kelet-európai térségben végbemenő változások számára szinte hasonló mértékű megrázkódtatásokkal jártak, mint térségünk országai számára. Külkereskedelmi kapcsolataiban hasonló szerepet játszott az egykori Szovjetunió mint Magyarorszáéban. A biztos, nagy méretű és viszonylag kis igényű piac jelentős részének elvesztése ugyanazokat a problémákat vetette fel, mint amelyek nálunk is felmerültek: hirtelen megnövekvő munkanélküliség, kapacitásfelesleg, struktúraváltási kényszer stb. Természetesen nem lenne helyes, ha szem elől tévesztenénk, hogy mindez a finn gazdaság magasabb fejlettségi szintjén következett be, s a problémák megoldása során nem kellett az egész gazdaságot (és a társadalmat) teljesen új alapokra állítani. A finn gazdaságban és társadalomban meglévő súlyos gondokat jelzi, hogy 1993-ban a gazdaság és a pénzügyi szektor teljesítményét, valamint az ország nyitottságát tekintve a nemzetek rangsorának utolsó harmadában volt. Ugyanakkor a „puha” és „félpuha” tényezők, úgymint az infrastruktúra, a tudomány és technológia, a humántőke tekintetében teljesítményei már akkor is az első harmadba sorolták.

A súlyos gondok ellenére Finnország az elmúlt öt évben impozáns fejlődést mutatott. Az 1993. évi 25. helyről napjainkra az élmezőnybe, a negyedik helyre küzdötte fel magát, jelentős javulást érve el minden tényezőcsoportban. Különösen tanulságos lehet számunkra, hogy a *legnagyobb elmozdulás* azokon a területeken következett be (több mint húsz helynyi előrelépést jelentve mindenütt), *amelyek a legkevésbé külső segítség igényesek, ezért szinte kizárólag a belső erőfeszítések eredményeként értékelhetők. Így a gazdaság internacionalizálódása, a kormányzati munka és a pénzügyi rendszer korszerűsítése* játszották a legnagyobb szerepet abban, hogy ilyen jelentős mértékben megnövekedett a finn gazdaság versenyképessége. Mindezekkel párhuzamosan, pontosabban ezek eredményeként a gazdaság hazai teljesítőképessége is sokat fejlődött (1993–38., 1997–23.). A változások egyértelműen azt mutatják, hogy Finnország esetében az uniós csatlakozás olyan belső energiákat szabadított fel, amelyek képesek voltak igen gyorsan eltakarítani a kelet-európai összeomlás rájuk is zúduló romjait. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy bár ez utóbbi, mint az egész világot, őket is felkészületlenül érte, *az Európai Unióba való belépés tudatos és alapos előkészítésével helyzeti előnyben voltak a velük együtt bekerülőkkel szemben. Az ebből fakadó versenyképességjavulás számunkra is példaértékű lehet.*

Tajvan, mint a másik irányú legjelentősebb elmozdulást felmutató ország, egy tényezőcsoport kivételével majdnem mindenütt jelentősen visszaesett. Helyzetének romlása mintha előrevetítette volna a dél-kelet-ázsiai országok problémáinak csódszerűvé növekedését. Ugyanazok a tényezőcsoportok, amelyek Finnországban a nemzeti versenyképesség javulásával jártak, Tajvan esetében a lecsúszás összetevői voltak. Szűkült az ország nemzetközi nyitottsága, romlott pénzügyi mérlege, ezek fokozott kormányzati beavatkozást váltottak ki, sértvén ezzel a gazdaság autonómiáját. Mindez szinte törvényszerűen együtt járt a gazdaság növekedési ütemének csökkenésével. Ugyanakkor az import miatti saját erejű technológiafejlesztést mint lehetséges kitorési pontot felismerve, az ország jelentős erőfeszítéseket tett a *tudomány és technológia* területén a felzárkózásra. Mutatja ezt, hogy e téren az elmúlt öt évben tíz helyet sikerült előre lépnie.

A szűkebb környezetünket képező országokat sorra véve a legfontosabb megállapítások a következők:

Európai Unióba lépésünk egyik fontos mozzanata, hogy a leginkább vetélytársunknak számító és bekerülésünkkel érdekeiket sértve érző dél-európai országok

miként viselkednek velünk szemben. Nem tanulság nélküli ezért annak elemzése, hogy miként alakult versenyképességük, és az hogyan befolyásolhatja a belépésünkkel kapcsolatos magatartásukat.

A dél-európai országcsoport (Görögország, Portugália, Spanyolország) versenyképessége összességében hasonlóan, de valamivel kisebb mértékben javult, mint régióké és azon belül Magyarországé. Míg 1994-ben a három dél-európai ország helyezésének átlaga 32 volt, szemben a „visegrádiak“ 42. átlaghelyével, 1997-re ők átlagban egy, míg a volt szocialista országcsoport átlagosan négy, Magyarország öt hellyel lépett előrébb. (Hazánk egyébként 1993-hoz viszonyítva csak három helyet javított.)

A csoport országai kismértékű elmozdulásának hátterében egymásnak ellentmondó folyamatok állnak. Ezen országok több tényező mindkét, de jellemzőbben pozitív irányú, minimális elmozdulása mellett gazdaságuk belső nehézségeit nemzetközi nyitottságuk növelésével igyekeznek ellensúlyozni. Számunkra feltétlenül megfontolandó, hogy bár a tényezőcsoportok többségében csupán kis mértékű az elmozdulás, Spanyolország és Görögország is jelentős erőfeszítéseket tesz *tudományos fejlesztési potenciálja* bővítésére.

Országcsoportunk versenyképessége nagyobb ütemű növekedésének reménybeli folytatódása esetén, ha kis mértékben is, de a dél-európai térséghez képest sikerülhet hátrányunkat csökkenteni. Versenyképességünknek a mediterrán térség országaiénál gyorsabb ütemű növekedése pedig kielezi a köztünk lévő versenyt. Ez *valószínűsíthetően* azt jelenti, hogy *az EU jelenlegi elosztási rendszerének változatlanul maradása esetén, minél közelebb kerülünk a belépéshez, annál inkább megnő ezen országcsoport ellenkezése csatlakozásunkkal szemben, de legalábbis fokozódik készletük az EU strukturális, és elsősorban agrártámogatási rendszerének számukra kedvező átalakítása iránt.*

Ausztria, amelynek részéről ugyancsak felmerülhetnek gyökerében más, de kihatásában hasonló jellegű ellentétek csatlakozásunkkal szemben, úgy tűnik, nem tudott élni azokkal a lehetőségekkel, amelyeket EU-tagsága kínált. Ami Finnország esetében a belső energiák felszabadítása révén a nemzetgazdasági versenyképesség emelkedéséhez vezetett, az Ausztria nemzeti versenyképességének romlásában nyilvánult meg. Az ország az elmúlt öt év során mind a nyolc tényezőcsoport tekintetében hátrább került. Mindez arra kell, hogy figyelmeztesse az EU-ba igyekvő országokat, hogy *egyrészt az uniós tagság nem jelent automatikusan*

versenyképesség-javulást, másrészt a már tagországok akut vagy átmeneti gazdasági problémái a csatlakozás közeledtével felerősíthetik ezen országok nem csupán politikai demagógjainak ellenkezését felvételünkkel szemben. A verseny kiéleződésének lehetősége – függetlenül attól, hogy az minnek a következménye, a saját teljesítmények csökkenéséből vagy a konkurensek javulásából származik – óhatatlanul védekező reflexeket válthat ki.

A két volt szocialista országra vonatkozó leglényegesebb észrevétel az (sajnos Magyarországra is érvényesen), hogy *nem sikerült érdemi áttörést elérni versenyképességük javításában*. Egy-két tényezőcsoportot kivéve jelentős elmozdulás sehol nem következett be. A szabályt erősítő kivételek sorába az infrastruktúra területén mindkét országban elért szerény javulás sorolható, illetve Csehország esetében az ország nemzetköziesedésének erősödése, nyitottabbá válása. *Nem változott a kormányzati szerepvállalás terjedelme és mélysége (változatlanul jelentős az állami beavatkozás), a pénzügyi rendszerek még nem tudtak megszabadulni múltból örökölt rugalmatlanságtól, a vállalati versenyképesség szempontjából egyre fontosabb menedzsment tekintetében sem történt érdemi változás*. Mindennek ellenére mindkét ország esetében kis mértékben javult a gazdaság hazai teljesítménye. Ennek, illetve az infrastruktúra említett színvonal-növekedésének eredményeként összességében minimálisan javult mindkét ország nemzeti versenyképessége. Öt év alatt Csehország három, Lengyelország két hellyel lépett előre a nemzetek sorában. Ez is alátámasztja megállapításunkat, ami szerint *térségünk országai önmagukhoz és az utánuk következőkhöz képest előreléptek, de közben a világ gyorsabban fejlődött és így a nálunk fejlettebbekhez viszonyított lemaradásunk növekedett*. A jövőre nézve nem biztató, hogy a még a múltból származóan potenciális versenyelőnyt jelentő tényezőcsoportoknál, elsősorban a humántőke, valamint a tudomány és a technológia területén is romlott a két CEFTA-tagország helyzete.

A Magyarország versenyképességét befolyásoló tényezők

Összességében hazánkra is érvényes az a volt szocialista országokra vonatkozó megállapítás, hogy önmagunkhoz képest fejlődünk, de a világ gyorsabb fejlődése következtében relatív helyzetünk ennek ellenére romlott. Jól mutatja ezt a piacnövekedési index pandantjaként értelmezhető exportrészesedési mutató hosszú távú alakulása.

Magyarország exportjának részesedése a világelexportból (%)

1930-37	1953-70	1970-80	1990-1995
0,60-0,70	0,60-0,68	0,74-0,44	0,20-0,25

Forrás: UN Statistical Yearbook of International Trade, UN Yearbook UN Monthly Bulletin of Statistics

Komikusan azt is állíthatnánk, hogy helyzetünk nem is annyira rossz, hiszen a világ összkibocsátásából való részesedésünk még ennél is kevesebb, 1994-ben mindössze 0,15 %-kal részesedtünk abból. Ha figyelembe vesszük, hogy a harmincas években ez a mutató még némileg meghaladta az export részarányt, csak akkor értékelhetjük helyén relatív lemaradásunk súlyát. Mindezek egyúttal ismét ráirányítják a figyelmet arra a korábban megfogalmazott megállapításra, hogy itt történelmileg meghatározott folyamatokról van szó, és ha van egyáltalán esélyünk a tendencia megváltoztatására, akkor az csak hosszú távú kitartó és következetes munkával érhető el.

A mondat ez utóbbi felét igazolja a versenyképességi helyezésünk alakulását bemutató idősor.

1993-ban elsősorban a korábbi évek kényszervezérelte exportnövekedése talajáról indulva a nemzetek rangsorának 39. helyéről vágunk neki a következő öt évnek, amit az exportoffenzíva kifulladását követő 41. hely követett. Innen sikerült – különösen az elmúlt két év versenyképességi szempontból következetes munkájával – előbb a 39., majd ez évre a 36. helyre felküzdenünk magunkat. A gazdaság és társadalom még oly gyökeres, időtávját és intenzitását illetően forradalminak minősíthető átalakításával sikerült ugyan előbbre lépünk, de eközben a globalizálódó világban egyre gyarapodó számú versenytársaink – elsősorban a magyarnál is nyitottabb gazdaságú, kicsi, de fejlett pénzügyi infrastruktúrával rendelkező, az állami beavatkozást minimalizáló országok – haladási üteme jelentősen meghaladta a mienkét.

Melyek voltak ezen szerény előre lépés legfontosabb tényezői?

→ A legjelentősebb fejlődés Magyarország nyitottságában következett be. Ez tekinthető versenyképességünk növekedése fő hordozójának. Nemzetközi kapcsolataink nagyarányú bővülése, kapcsolataink EU-ra történő erőteljes fókuszálása, internacionalizálódásunk (ami a térségbe beáramló működőtőke hazánkra koncentrációjában jelenik meg), a szűkebb regionális kapcsolataink

tok erősítésében játszott vezető szerepünk (mely talán megalapozza azon törekvésünket, hogy Kelet-Közép-Európa gazdasági centrumává váljunk), mindazok a fejlemények, amelyek nemzetköziesedésünk bővülését versenyképességünk növekedésének hordozójává emelik.

→ Paradox módon hasonló, ha kisebb mértékű fejlődés is jellemzi a tudomány és technológia területét. A helyzet paradoxona, hogy miközben a magyar tudományos közélet tele van panasszal, mutatóink nemzetközi összehasonlításban javulnak. E területen az elmúlt öt évben nyolc helyet léptünk előre. Ebben azonban sajnálatos módon jelentős szerepet játszik az is, hogy közvetlen térségbeli partnereink, versenytársaink ez idő alatt jelentősen visszaestek. (Kis mértékben jellemző ez Ausztriára is, habár ő még így is előttünk jár.)

→ A harmadik terület, amely jelentősen hozzájárult nemzetgazdasági versenyképességünk növekedéséhez, infrastruktúránk színvonalának javulása volt. Itt elsősorban a távközlési rendszerek igen nagy mértékű bővülését kell kiemelni, amely szinte pillanatok alatt pótolta történelmi lemaradásunkat a telekommunikáció terén. Ezzel párhuzamosan igen jelentős előrelépés következett be a gazdaság és a társadalom komputerizációjában is.

→ A negyedik tényezőcsoport, ahol ugyan az előzőeknél kisebb változás következett be, a pénzügyi rendszer fejlődése. Minden bankbotrány ellenére úgy tűnik, nem megalapozatlan törekvés, hogy ha nem is centrumává, de legalábbis egyik alközpontjává váljunk a térség pénzügyi műveleteinek. A Budapesti Értéktőzsdé, illetve a magyar értékpapírok iránti érdeklődés egyik megalapozója lehet ez irányú elképzeléseink realizálásának.

Igen szerény eredményt tudunk csak felmutatni a gazdaság hazai teljesítményét illetően az elmúlt években, növekedésünk és a beruházások bővülésének alacsony mértéke – újfent elsősorban versenytársainknak a miénknél jelentősebb fejlődése következtében – nem járult hozzá nemzeti versenyképességünk erősítéséhez.

Ugyanígy igen szerény mértékű – versenyképességünket érdemben nem javító – elmozdulás figyelhető meg a kormányzati tevékenységben, illetve a humántőke színvonalában.

Az előbbire vonatkozó legjelentősebb pozitívum az ország egyensúlyi helyzetének javítása érdekében tett és következetesen végigvitt lépéssorozat, amelynek következtében jelentősen sikerült csökkenteni a jövedelemkoncentráció és az államháztartás, valamint a központi költségvetés GDP-hez viszonyított mértékét, illetve hiányát.

A humántőkére vonatkozó legfontosabb megállapítás, hogy bár e téren a nemzetközi rangsorban kissé

előbbre kerültünk, de itt szintén csak versenytársaink minket alulmúló teljesítménye játssza a nagyobb szerepet, semmint a sajátunké. Nem sikerült fordulatot elérnünk a társadalom egészségügyi állapotának megváltoztatásában, mortalitási viszonyaink pedig változatlanul az európai rangsor végére helyeznek bennünket. Bár a hivatalos munkanélküliségi mutató tekintetében „versenyképesek” vagyunk az Unió tagországaival, az aktív foglalkoztatási eszközök alkalmazása terén messze elmaradunk tőlük. Jelzi ezt az is, hogy nálunk a tartósan, azaz a több mint egy éve sikertelenül munkát keresők aránya jóval meghaladja az EU átlagát. Mindezeknél is sokkal súlyosabb – és a jövő szempontjából mindenképpen sürgősen megváltoztatandó – oktatásunk színvonalának esése, a tanulás, a továbbtanulás egyenlő esélyeinek zuhanásszerű romlása.

A privatizáció szerepe a nemzetközi versenyképesség alakulásában

Privatizáción nem pusztán egy-egy állami vállalat eladását, tulajdonosváltást értünk, hanem *olyan új típusú környezet kialakulását, amikor a vállalkozók egyértelműen* (a piac által mért) teljesítményben érdekeltek. Megkülönböztetjük (Kornai János nyomán) a *makro- és a mikroszintű privatizációt*: egy-egy állami vállalat magánosításakor mikroszintű privatizációról beszélünk, míg makroszinten a tulajdoni és tulajdonosi struktúra arányváltozása a mérvadó, azaz olyan gazdasági környezet kialakulása, amelyben az állami tulajdon, illetve az állam tulajdonosi beavatkozása kisebbségbe kerül.

A privatizáció hatásait a következő aspektusokból kell egyidejűleg elemeznünk:

- közgazdasági
- szociológiai
- politikai
- erkölcsi, etikai.

A magánosítás *közgazdaságilag* akkor értelmes, ha ezáltal az egyes gazdasági szereplők haszna nő. A modern piacgazdaságok fő gazdasági szereplői: a nemzetgazdaság, a vállalkozás, az egyén és a menedzsment.

A vállalkozás haszna akkor nő, ha a vállalat profitabilitása (a profitnak a lekötött tőkéhez viszonyított nagysága) nő. Mindez pedig kompetitív piacon akkor áll fenn, ha a határbevétel nem kisebb a költségnél, az ár pedig egyenlő a határköltséggel.

Nemzetgazdasági szinten a privatizáció előnye a társadalmi-gazdasági jólét gyarapodása. A nemzetgazdasági

szintű hatékonyság-növekedés hatására emelkedik az egy főre jutó GDP, csökken a külső-belső eladósodottság és az infláció. A privatizáció hatására csökkenő veszteségek és a privatizációs bevételek – minden egyébtől eltekintve – e folyamatokat erősítik.

A *menedzsment számára* a magánosítás értelme szakmai hozzáértésének elismertetése, azaz olyan környezet kialakítása, amely munkájára igényt tart és azt megfelelően díjazza is.

Végül – de nem utolsó sorban – *az egyén számára* akkor mondhatjuk a privatizációt közgazdaságilag értelmesnek, ha egyéni jóléte érzékelhetően javul: biztos a munkahelye, rugalmas a munkaerőpiac, az általa megvásárolható fogyasztói kosár bővül. Piaci verseny esetén kialakul az úgynevezett hatékony ár, a fogyasztó által a határkölségen fizetett ár, amely mellett a kereslet és a kínálat egyensúlyban van. Ha az ár megegyezik a határkölséggel, nőhet a fogyasztó szabad rendelkezésű jövedelme, amelyet akár megtakarításra, akár fogyasztásra költethet. Nem lebecsülendő a fogyasztónak a privatizációból származó azon jövőbeni haszna sem, ami abból fakad, hogy az állami támogatások csökkenése miatt kevesebb adót kell majd fizetnie.

Magyarországon a privatizáció a társadalmi-gazdasági átalakulást és a nemzetközi versenyképesség növelését egyidejűleg hivatott szolgálni. Vajon a tranzíció és az abban kiemelt szerepet játszó privatizáció növelte-e nemzetgazdaságunk, illetve vállalataink versenyképességét?

1997-ben Magyarországon a tulajdonosi összetétel – a privatizáció hatására – a következőképpen volt jellemezhető:

Tulajdonos:	Tőkenagyság:
külföldi tulajdon:	31,5%
állami tulajdon:	22,6%
belföldi intézményi tulajdon:	20,6%
belföldi magánszemély:	11,3%
önkormányzati tulajdon:	10,1%
szövetkezeti tulajdon:	1,8%
MRP:	0,8%
egyéb:	1,3%

Mindezek alapján egyértelműen megállapítható, hogy nemzetgazdasági szinten végbement a privatizáció és az átalakulás, azaz a magántulajdon a tulajdoni struktúra fő eleme, az állami tulajdon korábbi dominanciája egyértelműen megszűnt. (1990-ben az állami tulajdon részaránya még 80% körül mozgott).

A táblázatból az is látható, hogy a magyar gazdaságnak ma mintegy egyharmada, 31,5%-a külföldi tulajdonban van. Mivel egy sor cég vegyes vállalat, ezekkel együtt az össztóke 45%-a külföldi érdekeltségű ma Magyarországon, míg a vállalatok közül minden ötödik az. Következésképpen a magyar tulajdonosi struktúra ma megfelel a modern piacgazdaságokénak, illetve a magyar gazdaság a külföldi érdekeltségű vállalatok száma, tőkeereje, illetve az ide áramló külföldi tőke volumene alapján (mint ismeretes, 1987 óta összesen több mint 16 milliárd USA \$ tőkebeáramlás érkezett hazánkba, ami több mint a fele az egész régióba áramló külföldi össztókének) egyértelműen internacionalizálódott, beépült a világgazdaságba. A külföldi tőke összetétele alapján azt is elmondhatjuk, hogy Magyarország gazdasági kapcsolataiban első helyen ma az angolszász régió és az Európai Unió áll.

Ma Magyarország az úgynevezett exportvezérelte gazdaságok sorába tartozik. Az egy főre jutó export 1994 óta megkétszereződött, 1991 óta megháromszorozódott, ma egy főre valamivel több mint egymillió forint exportbevétel jut. Ez a mutató a magántulajdonban levő cégeknél 1,5-szeres, míg a külföldi érdekeltségű cégek esetén 2,56 millió Ft/fő. Utóbbiaknál ez a mutató 1994-ben még 1,4 millió Ft/fő volt. Különösen dinamikus a növekedés a feldolgozóiparban (3,6 millió Ft/fő), a vegyi alapanyagokat feldolgozó iparban (3,1 millió Ft/fő), a szállítás és hírközlés terén, a gyógyszergyártóknál és a villamosgépgyártásban. Sajnos mindez nem mondható el élelmiszeriparunk jelenlegi exportkitermelő képességéről, illetve annak tendenciájáról.

Ma a privatizált és külföldi tulajdonban levő vállalatok adják a magyar gazdaság összexportjának mintegy 80%-át, és ők bonyolítják le az importot valamivel több mint 80%-át. Sajnos ez azt jelenti, hogy míg szerepük Magyarország internacionalizálódásában egyértelműen meghatározó, nem váltak nettó exportőrökké (pontosabban nettó exportőrökből az elmúlt két évben nettó importőrökké lettek, mégha szaldójuk nem is romlott számottevő mértékben). Ennek fő oka részben a magyar beszállító ipar fejletlensége, részben pedig az, hogy a külföldi cégek értelemszerűen igyekeznek saját beszállítási kapcsolataikat megőrizni.

Az exportnak a nettó árbevételen belüli aránya fontos versenyképességi mutató. Magyarországon 1994-ben a nettó árbevétel 13,3%-a, 1995-ben 17,3%-a származott az exportból. Ez a mutató a magántulajdonú cégeknél 17%, illetve 23,5% körül alakult, míg a külföldi érdekeltségű cégeknél a vonatkozó mutatószám 20, illetve 26% volt.

Mindezek a fent felsorolt tényezők komoly szerepet játszottak nemzetgazdaságunk nemzetközi versenyképességének javulásában. *Versenyképességi indexünk* alapján ma 36.-ak vagyunk a nemzetek rangsorában. Ám ezen belül a versenyképességi indexet meghatározó „nyitottsági indexünk“ a negyvenedik, s pozíciánk az elmúlt években fokozatosan javult. Külön érdemes megemlíteni, hogy a nyitottsági részindexen belül valutánk konvertibilitása és árfolyama alapján a tizedik helyen állunk! (Forrás: World Economic Performance Report-1996 Genova)

Mit állapíthatunk meg a privatizált és külföldi érdekeltségű vállalatok hatékonyságáról? Összességében elmondhatjuk, hogy itt dolgozik ma a foglalkoztatottak valamivel több mint ötven, és itt található az össztőke csaknem nyolcvan %-a, ezért hatékonyságuk lényegesen meghaladja a nemzetgazdasági átlagot, annak mintegy százhatvan %-át teszi ki. A külföldi érdekeltségű cégeknél ez a mutató megközelíti a százkilencven %-ot, mivel az összfoglalkoztatottak egynegyede talál itt munkát.

Amennyiben az összehasonlítást a hozzáadottérték alapján végezzük, hasonló eredményre jutunk. Ma Magyarországon a magántulajdonban levő cégek termelik a hozzáadottérték 75%-át, miközben a foglalkoztatottnak csak valamivel több mint 50%-a található itt.

A magáncégeknek nemcsak az átlagot meghaladó hatékonyságát mint versenyképességünket javító tényezőt kell megemlítenünk. Szerepük ennél bonyolultabb. Elég itt arra utalni, hogy az összberuházásoknak ma mintegy háromnegyedét a magánszektor bonyolítja le, melyen belül a külföldi érdekeltségű vállalatokra annak 2/3-a jut.

Ma gazdasági növekedési indexünk alapján a világ rangsorában a negyvenötödik helyen állunk.

Bár némi pozitív irányú elmozdulás e téren is mutatkozik, számottevő áttörésről semmiképpen nem beszélhetünk. Eredményeink szerény volta pedig elsősorban a vállalati szférában – és ebbe a magánszféra is beleértendő – elmaradt áttöréssel, az állami szerepvállalás túlzott mértékével és struktúrájával magyarázható. A harmadik „nagy“ versenyképességi mutatóban, a piacnövekedésben lehetőségeink erősen korlátozottak, és azok is maradnak: Magyarország a világ összkibocsátásának 0,2%-át adja, s ugyanennyi a világ exportjából való részesedése is.

Az állami szerepvállalás mint versenyképességi részindex alapján a negyvennyolcadik helyet foglaljuk jelenleg el, s a negyvenhatodik helyen állunk az állami beavatkozással szorosan összefüggő jogi-politikai intézményrendszerünk fejlettségét, stabilitását tekintve is.

Magánvállalataink teljesítményéről ma elmondhatjuk, hogy szinte minden összetevőjében jobb, mint az állami tulajdonú cégeké (különösen igaz ez a külföldi érdekeltségű cégekre), de lemaradásuk a nemzetközi összehasonlításban összességében nem csökkent. A vállalatok működésében, gazdálkodásának megszervezésében, innovációjában, a költséggazdálkodásban, marketingben ma még elmaradnak a hasonló méretű és tőkeösszetételű versenytársaiktól. Fejlődésük iránya ugyan megfelel a nemzetközi tendenciáknak, de üteme elmarad attól. Úgy tűnik, hogy a nemzetközi élvonalból való lemaradásunk több ponton fokozódik, ugyanakkor szerencsére egyre távolodunk a lemaradó országokban tapasztalható tendenciáktól is. Lemaradásunk fő akadályozói ma az innováció, a rugalmatlan munkaerőpiac, a menedzsment színvonala terén található. A magyar versenyképesség ma még mindig inkább jólét, nem pedig innováció vagy erőforrás vezérelt. (A beruházások zöme piacszerző és nem fejlesztő jellegű.) Megkockáztatható az a megállapítás, hogy a privatizációnak elsősorban gazdaságunk internacionalizálásában volt meghatározó szerepe, ami egyidejűleg rákényszerítette és lehetővé tette vállalataink és a nemzetgazdaság egésze számára, hogy együtt haladjanak a fejlett világgal. Megakadályozta ugyan további leszakadásunkat, de tudnunk kell azt is, hogy önmagában a tulajdonosi struktúra átalakulása nem elegendő nemzetközi versenyképességi pozíciánk javulásához.

Irodalomjegyzék

- The World Competitiveness Yearbook 1997. IMD, Lausanne, 1997
- The Global Competitiveness Report 1996. World Economic Forum, Geneva, 1996
- A „Versenyben a világgal“ kutatási program zárótanulmányai: Gazdaság Vállalkozás Vezetés, 1997/6-7.
- Magyar Statisztikai Évkönyv 1993 – 1996. KSH, Budapest
- Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről. Jelzet nélkül
- Magyarország középtávú gazdaságpolitikai prioritásai. A magyar PM és az EB Gazdasági és Pénzügyi Főigazgatóságának közös értékelése. Pénzügyminisztérium, évszám nélkül
- Szanyi Miklós: Versenyképességi verseny. Figyelő, XLI. évf. 48. sz. Budapest, 1997. november
- World Economic Performance Report 1996. Genova, 1996
- Jelentés a magyar vállalati szféra nemzetközi versenyképességéről. BKE, Vállalatgazdasági tanszék, Budapest, 1997. október
- Gazdasági folyóirataink 1997. évi számai